

3. kapitel. Mod syd

Sygdom og rekonvalescens

I sommerferien 1893 blev Martin Andersen alvorligt syg. Han blev plejet først af sin mor i Nexø, dernæst af Karen Jørgensen på højskolehjemmet i Odense. Hun hidkaldte en læge, som ifølge Nexø *Erindringer* gav diagnosen dobbeltsidig lungebetændelse. Han var sengeliggende i september og oktober. Ved juletid 1893 fik han et tilbagefald, der først aftog, efter at fru Molbech den 9. april 1894 tog til Odense og hentede ham hjem til Askov. Da havde Peder Møller opgivet at se ham mere og annoncerede efter en afløser med tiltrædelse ”*strax*”.¹

Sommeren 1894 var en stille, men grødefuld tid for Martin Andersen. De største ydre begivenheder var en udflugt til Sønderjylland og hans deltagelse i Det fjerde nordiske Højskolemøde, som afholdtes på Askov. Sommeren var god for ham, men det var tvivlsomt, om han ville kunne overleve endnu en vinter. Foreløbig nød han fru Molbechs pleje, skrev højstemte digte, filosoferede over tidens seksualmoral og korresponderede med sine venner som i dette brev til en norsk bekendt:

Vi har vel noget af ”Apollo-Brødrenes” fyrige Drueblod vi også. Hvor meget? En senere Tid skal vise det. Om Dem, Kære ved jeg, at De tager stor Konto på Fremtiden. Jeg måske ikke mindre, men jeg tier helst – af Mistro – for min Barndom har ikke været så lykkelig som Deres.

Akvarel malet af Nexø under hans første ophold i Spanien. Motivet er Retfærdighedens Port, der fører op til Alhambra-paladset i Granada.

Mange ønsker sig tilbage til Barndom og Drengeår, jeg ønsker mig frem, frem – med en evig Fornemmelse af, at for mig er det bedste tilbage. Den Følelse er Baggrunden for min nuværende Vegeteren, på den tegner sig Billeder af fortvivlet Mismod, Titani og stormende Guds-kraft, og da løftes jeg højt, men med bundne Læber.

Jeg læser Tårnet med Opmærksomhed og glæder mig ved adskilligt deri – men for det Væsentlige er jeg skuffet. Jeg drømte om en Reaktion mod Kønstriften som Poesiens perpetuum mobile og en Foryngelse af Sjælelivets Magter. Og hvad er så Forskellen? Hine søgte ”Prostituerede” i ordinære Kabinets, disse favner bag Roser eller i en månebeskinnet Allé.

Jeg erindrer en Gang, De fremhævede, at det var menneskeligt at give sig hen og så grædende bede om Forladelse bag efter. Der er nok mere sandt i det, end Tiden vil vedgå.

En stor Undtagelse [i *Taarnet*] er Stuckenbergs ”Vilde Jæger”! Det har været mig en sand Nydelse at læse den Bog – et Drama af forbavsende Virkning. Vidunderligt som en af de Klinger, der kan spalte et Hår, gennemskære en Sten og foldes om Livet, tveægget Mystik, slebet i sit eget Støv. De har naturligvis læst den?

Jeg har været flittig herovre! Skrevet et Smådigt omt[rent] hver anden Dag, drevet dygtig om i Guds fri Natur og taget fat at lære Fransk.

Det er bestemt, at jeg først skal rejse til Vinter, og bruge Sommeren til at samle Kræfter i. Her er jo også meget varmt her nu.²

Med 'undtagelsen' i tidsskriftet *Taarnet* hentydes der til den forhenværende realist Viggo Stuckenbergs versdrama *Den vilde Jæger*, hvis første scene var trykt i *Taarnet* 1893, og som altså faldt i Martin Andersens smag.

Rejseforberedelser

Over for fru Molbech havde Martin Andersen allerede i marts 1894 luftet et noget utopisk ønske om en rekonvalescensrejse. Utopisk, både fordi han dengang var for syg til at forlade sengen, og fordi udlandsrejser kostede mange penge i denne tid før charterturismen og var for de få. Selv for anerkendte kunstnere udgjorde en sådan rejse en betydelig investering og blev ofte kun foretaget én gang i livet, gerne med tilskud fra private fonde og mæcener.

Men fru Molbech delte både hans optimisme og hans ønske, og hun har sin store andel i, at ønsket gik i opfyldelse. I det sidste brev, hun sendte Martin Andersen, inden hun kom og hentede ham med hjem fra Odense, skrev hun, at hun netop havde bedt sin søster, kommandørinde Julie Braem, skaffe Martin ud at sejle med et orlogsskib som regnskabsfører eller som gratis passager. En anden mulighed så hun i en tur med den tidligere Askovelev, kaptajn Jep Thomsen Hagedorn og hans damper SS Skjalm Hvide. Det var 'et kristent skib' med daglig andagt ombord, obligatorisk for alle besætningsmedlemmer. Faktisk tilbød Hagedorn senere Martin Andersen, at han kunne bo ombord på skibet, når Hagedorn i foråret 1895 ville sejle rundt i

Middelhavet.³ Endelig forestillede fru Molbech sig, at han kunne skaffes om bord på en tankdamper til Amerika, "en kortere Sørejse, som nok kan være styrkende, men dog mindre gavnlig end en Rejse til Middelhavet [...]."⁴ Petroleumslugten skulle være god for lungesvage patienter.

Ingen af disse planer lod sig realisere, og efteråret stundede til, uden at der var fundet skibslejlighed til Martin Andersen. Men i sidste øjeblik inden vintrens komme, i november 1894, var der ved mange gode menneskers forenede anstrengelser skaffet så stor en sum penge til veje, at han alligevel kom af sted. Rejsemålet var det klassiske for en kombineret dannelses- og rekonvalescensrejse: Italien.

De første penge, eller rettere udsigten til dem, skaffede han selv. I oktober var han hjemme på Bornholm, hvor han opsøgte *Bornholms Tidende's* redaktør Smidt. Til Holger Begtrup skrev han efter mødet:

Du ved måske, at det er af Vigtighed – men tillige af Vanskelighed – for mig at komme en Tur til Syden i Vinter. I den Anledning har jeg tænkt på at tilbyde forskellige Provinsblade en Korrespondance, og Redaktør Smidt, som jeg meddelte min Ide gik straks ind på den med stor Energi. Ved hans Hjælp fik jeg Navn og Adrs. på c. 40 forskl. venstre og moderate Redaktioner, som jeg skal sende Indbydelse ud til. [...] Dernæst er Red. Smidt så elskværdig at modtage de mulige Korrespondancer, mangfoldiggøre dem og sende dem til andre Blade. Vor Plan ser i Korthed således ud: Livlige og letlæselige Rejsebreve – ikke altfor traditionelle – med Frihed i Valg og Behandling af Emner, men støttet på en sund og sympatetisk Opfattelse af det sete (som jo Højskolen betinger det) [...].⁵

Med en varm anbefaling fra Holger Begtrup, som havde det bedste navn på Venstreaviserne De Bergske Blades redaktioner, lykkedes det efterhånden at finde afsætning for rejsebrevene, nogle eller dem alle, forkortede eller uforkortede, i tolv provinsaviser, herunder de to, hvis redaktører Martin Andersen kendte personligt: *Bornholms Tidende* og *Fyns Tidende*.

Fra højskolelærer Jacob Appel modtog han en introduktionsskrivelse til Appels nære ven, medredaktør af den grundtvigske *Dansk Kirketidende*, kirkehistorikeren cand.theol. Laust Moltesen, som dengang forskede i Vatikanets arkiv:

Indlagte Brev er fra en ung Mand, Martin Andersen [...]. Jeg skal hertil føje, at Ernst v. der Recke interesserer sig meget for samme unge Mand, der er Digter. [...] Han er med andre Ord en haabe-fuld ung Mand. Vi Bidragydere til hans Rejse beder dig være behjælpelig med hans Anbringelse (Messina?)⁶

Også denne anbefaling viste sig at være af god værdi, og Martin Andersen fik megen hjælp af Moltesen i den første tid i Italien. At den sidste senromantiker, Ernst von der Recke, nærede sympati for Martin Andersen, må skyldes en forbindelse via fru Molbech. Som censor ved Det Kongelige Teater havde Chr. K.F. Molbech protegeret von der Reckes skuespil på bekostning det moderne gennembruds skandinaviske dramatikere. Ifølge Nexø *Erindringer* var von der Recke også en af fru Molbechs yndlingsdigtere, hvorimod Martin skulle have fundet ham 'hul og bombastisk'.⁷ Men denne smagsdom er nok af senere dato; og det er heller ikke svært at forstå, hvis von

der Recke har fundet behag i Martin Andersens første digte.

Nu manglede han 'bare' selve de penge, der skulle sende ham af sted, og som han skulle leve for, ind til de forventede honorarer fra bladene ville indløbe poste restante.

En mæcen, generalkonsul Hendrik Pontoppidan i Hamburg, skænkede 200 kroner til formålet; Jacob Appel overbragte pengene, og de blev indført i regnskabsbogen under hans navn. Eline Begtrup lånte ham 100 kroner, og fru Molbech, som nok var en fin, men langt fra nogen velhavende dame, lånte ham 250 kroner. I betragtning af kreditorens helbredstilstand og fremtidsudsigter må disse to 'lån' anses for at have været en højst usikker pengeanbringelse. Men de blev faktisk betalt tilbage over nogle år.

Disse 550 kontante kroner fra den rige konsul og de to godhjertede kvinder var ikke alene en meget stor sum penge (beløbet svarede til det meste af en fri-skolelærers årsløn). Sammen med de anbefalinger og den opbakning han fik fra Mads Matthisen Smidt, Holger Begtrup og Jacob Appel, udgjorde pengene det stærkest tænkelige menneskelige rygstød for ham. Hjælpen var udtryk for tillid, venskab og kærlighed til ham personligt og desuden for anerkendelse af og forhåbninger til hans evner som forfatter. Den psykologiske virkning af en så bred og generøs hjælp kan næppe overvurderes. Den har – også på langt sigt – befæstet hans følelse af taknemmelighed og gæld til de grundtvigske miljøer, som han skyldte ikke blot sin menneskelige og folkelige vækkelse, sin uddannelse og sociale opstigning, men nu også selve sit nøgne liv. Således udrustet og fulgt

på vej af mange menneskers gode ønsker satte den 25-årige rekonvalescent, dannelsesrejsende og rejsekorrespondent Martin Andersen sig en november-aften 1894 ind i toget på Vejen station for at begive sig ud i verden. Eline Begtrup skrev til ham:

Der er mange gode Tanker, som følger Dem her fra Askov, og Forhåbninger også. Glæder det Dem ikke? Det sidste har jeg aldrig kendt selv som den ringeste Antydning. Livet har jo sine Love. Voks Dem stærk af begge Dele.⁸

Martin Andersen, Martin Andersen-Nexø og Martin Andersen Nexø

De rejsebrevne, han sendte hjem 1894-1896, var alle signeret med det kunstnernavn, han havde tillagt sig august 1894: Martin Andersen-Nexø (med bindestreg). Samme navn anvendte han under de artikler, digte og fortællinger, som han efter hjemkomsten fik publiceret i forskellige tidsskrifter og aviser 1896-1898.

Nexø har selv givet den forklaring på sit kunstnernavn, at en ungdomsven, som var boghandler i Askov – det vil sige Jens Arnum, der drev boghandelen i 28 år fra 1890 – gjorde ham opmærksom på, at medmindre man hed H.C. til fornavn, var Andersen et dårligt kunstnernavn: Hans kommende bøger ville da komme til at stå på boghandlerreolen helt oppe til venstre, uden for købernes umiddelbare synsvidde. Derfor var det bedre at tage sig et navn, der begyndte med et bogstav midt i alfabetet, så bøgerne ville komme til at stå i øjenhøjde. Og N, alfabetets fjortende bogstav, ligger netop midti.⁹

Hvis det var hele forklaringen, ville det ikke være logisk, at han i 1894-1898 kaldte sig Andersen-Nexø

med bindestreg, idet han da fortsat ville blive alfabetiseret under A. Navneskiftet kræver imidlertid ikke så megen forklaring. Det var ganske almindeligt, at mænd af alle samfundslag, der var døbt et -sen-navn, som voksne ønskede at træde ud af døbenavnets forholdsvis anonymitet ved at erstatte eller supplere det med for eksempel navnet på hjemegnen. Hans senere ven og digterkollega Jeppe Jensen fra Aakjær er ét eksempel, hans højskolekammerat Søren Sørensen fra Alkærsig et andet.

Fra og med sin debut i bogform med *Skygger* i 1898 kaldte han sig imidlertid konsekvent Andersen Nexø – uden bindestreg. Men når han i resten af sin levetid omtales på tryk i ind- eller udland, skete det (og sker det endnu i dag), at bindestregen dukkede op igen: Andersen-Nexø. Og det har gennem årene fortsat voldt hovedbrud blandt bibliotekarer, boghandlere og leksikonredaktører med flere, om han skulle registreres under A eller N. Således blev han i 1994 i første bind af den autoritative *Store Danske Encyklopædi* alfabetiseret under A.

Imidlertid hed han frem til 1913 faktisk kun Andersen. I forbindelse med skilsmisseforhandlingerne med hans første kone i 1912-1913 kom det frem, at han da i nitten år uden myndighedernes tilladelse havde brugt navnet Nexø. Først i 1913 blev navnet officielt godkendt.¹⁰

Og Nexø vil vi herefter kalde ham.

Rejsebrevne

Det var måske et lidt stort ord, Appel i sin anbefaling til Moltesen havde brugt om Nexø: ”Digter”. Da han tiltrådte rejsen, bestod hele hans trykte produktion af en avisartikel, seks digte og en serie fiktive rejsebrevne

fra Australien (!). Disse sidste var skrevet på højskolehjemmet i Odense til det norske tidsskrift *Illustreret Familieblad* med udgangspunkt i en håndbog i zoologi og en anden i geografi.¹¹ Hans mere systematiske forfatterskab og første forsøg på at ernære sig af sin pen begynder imidlertid med de rejsebrev, han i de næste to år skulle sende hjem til redaktør Smidt.¹²

Rejsebrevene blev leveret med stor selvdisciplin og sendt afsted som perler på en snor, ét om ugen. De europæiske postvæsener fungerede dengang glimrende, og der gik sjældent mere end seks-syv dage, fra et rejsebrev var afsendt, til det stod på tryk, først i *Bornholms Tidende*, siden i de andre blade. Det første rejsebrev var dateret ”Rom den 6. Decbr. 1894” og skildrer turen ned gennem Tyskland. Artiklen rummer skarpe iagttagelser af rejsefællerne, af landskabet – og en selvironisk skitse af ham selv:

Hvis en fræmadstræbende Yngling i et ubevogtet Øjeblik blev spurgt, hvorfor han rejste paa 3dje Klasse, vilde han selv i Søvn kunne svare: for at studere det lavere Folkeliv.¹³

Det følgende brev skildrer togturen over Brennerpasset. Her udfolder han en særlig fortælleform, der er typisk for mange af rejsebrevene: en impressionistisk farvet lyrisk landskabsbeskrivelse, en mere faktuel fremstilling i stil med den tids saglige rejsehåndbøger fra det tyske forlag Karl Baedeker, en historisk eller mytologisk perspektivering bagud og en ofte humoristisk person- og folkelivsskildring.

Lyrik:

Himlens reneste Blaa er Baggrunden for det Æventyrland, der glider frem; Borgruiner, Klostre

og Vandfald, Krusifiks og Munke, lave kuplede Kirker og slanke, spidse, der peger opad. Solen gik rød ned og stak det hele i Brand, og i Dalbunden, hvor Innsbruck har lejret sig, var der Skumring, da vi naaede derhen. Men Solen havde givet det nærmeste Fjæld sit sidste Kys, og Kysset gik videre, og en for en tændtes Tinderne som Bannere, højere og højere og slukkes langt inde.

Fakta:

Af de fire Baner (Mont Cenis, St. Gothard, Brenner og Semmering), som man i vore Dage med genial Beregning og umaadelig Bekostning har anlagt over denne Alpe-mur, er Brenner til Dato den mindst befærdede og mindst beskrevne, men næppe den mindst storartede.

Historien:

Med utrolig Møje er i Oldtiden Romernes Tog mod Nord og Barbarernes mod Syd foregaaet over denne mægtige Klippemur langs Alpeveje og gennem Bjærgpas, men da maatte der en Cæsar eller en Attila i Spidsen. Nu skingrer flere Gange i Døgnet Lokomotivets Fløjte mellem Fjældene, medens den moderne Barbar (for Romeren gjør ikke Tog længere) strækker sig paa Fløjlschynderne eller staar ved Waggonvinduet og glatter sine Mustacher med en Lommekam.

Folkelivet:

Der gjøres Holdt ved mange Smaastationer, og lige fra den tidlige Morgen har der været Rykind og -ud af brogede, grimme Bajrere med spraglede Fjer i Hatten og statelige Tyrolerbønder i hjemmegjort

Hvergarn. Og gamle, affældige Krykkeskikkelser med Næser, der spillede i alle Druens Farver er kravlet ind og hjulpet ud igen ved næste Station.

Personen:

Tyrolerne er lutter Venlighed og holder Plads aaben for Udsigten til begge Sider. Over for mig sidder en høj Bonde. Han ligner i meget – kun ikke i Dragten – et Klitbonde hjemme fra [...].

Han bliver glad ved at erfare, at jeg har hørt om [Tyrols frihedshelt] Andreas Hofer, og forsikrer, at Hofers Billede hænger i enhver god Tyrolerbondes Hus. Og han er utrættelig i at fortælle og vise, efterhaanden som vi kommer fræm [...].¹⁴

Det næste halve år frem til juli 1895 skriver Nexø yderligere 21 rejsebreve fra Italien, som han gennemrejser fra Rom i nord til Sicilien i syd, hvor han opholder sig fra marts til juni 1895 – og tilbage til Venedig i nord. Han observerer skarpt og beskriver livligt sine indtryk af gejstlige og helgener, af turister og kroværter, af vagabonder og tigere, af landskaber og folkeliv. Den katolske kirke omhandles med respekt. Uden for den nuværende by Agrigento på Sicilien bliver han overfaldet af røvere, som dog må løbe med uforrettet sag, da han ingen penge har. Om overfaldet skrev fru Molbech:

Og Du som er faldet iblandt Røvere! Frk. B.[egtrup] misunder dig, det vilde for hende være Emne nok til en Foredragsrejse! [...] Når Folk spørger, om Du kommer til Kræfter, svarer jeg, det kan de da nok tænke, når Du kan banke Røvere.¹⁵

Levebrød

Da Nexø i efteråret 1894 drog af sted mod syd, havde han andet at tænke på end et levebrød. Foreløbig gjaldt det selve det at overleve. Men meningen var ellers, at han i årets løb skulle vende hjem til en stilling, meget gerne som højskolelærer. Og nu var det hans venner i Askov, der måtte minde ham om at tænke på fremtiden.

Den første påmindelse får han i et brev fra fru Molbech af 31. marts 1895:

Har Du egentlig gjort noget Skridt for at faa Plads for de ordner nu for Tiden alt til Efteraaret men maaske har Du skrevet til Appel om det.¹⁶

Det havde han ikke. Og en måned senere modtog han gennem fru Molbech den besked fra Askovs unge inspektør Jacob Appel, som var den, der primært forestod Askovs 'arbejdsformidling', at Appel ikke kunne skaffe ham nogen plads, før han var vendt hjem til Askov. Han følte sig imidlertid endnu ikke rask nok til at vende hjem, men befandt sig ellers udmærket i Italien; så da han et par uger senere skrev til Appel, udtrykte han sine fremtidsønsker i fortrøstningsfulde, men henholdende og vage vendinger.¹⁷ Appels tilbud om at formidle stilling kommenteres slet ikke. Forbindelsen til Appel holdes varm, men bruges endnu ikke.

I begyndelsen af august 1895 modtog Nexø fra Eline Begtrup et vink om en ledig stilling som højskolelærer hos Georg Himmelstrup, Galtrup Højskole på Mors. Han skrev øjeblikkeligt til Himmelstrup, og det var hans mening at vende hjem med det samme. Helbredet var godt, og nu måtte der tænkes på fremtiden. Samtidig lod han

gå besked til Askov og bad Appel om at passe kontakten med Himmelstrup under hjemrejsen, som forventedes at vare to uger. Og fru Molbech skubbede på:

Jeg haaber imorgen at kunne sende Dig 100 Francs, men se dog at komme hjem, rejs straks nord paa og skriv til mig hvor meget Du endnu behøver for at komme hjem.¹⁸

De 100 franske francs – francs var dengang en almindelig rejsevaluta – kom som lovet, og de blev også brugt til at rejse for, men ikke nordpå. Der indtraf noget, som kuldkastede hans over for Appel så bestemt udtrykte ønske om at vende hjem. Der var noget, der trak stærkere i ham end hjemlængsel og en endnu usikker udsigt til en stilling på Mors. Han kom først hjem ti måneder senere, en del erfaringer og et Spaniensophold rigere.

Om den egentlige grund til denne uventede udvikling kunne han ikke skrive ligeud til hverken fru Molbech, frøken Begtrup, Jacob Appel eller Georg Himmelstrup. Kun Jakob Hansen fik forklaringen, men Martins breve til Jakob er alle gået tabt. Sagen er senere blevet nogenlunde klarlagt ved et omfattende detektivarbejde udført af Nexøforskeren Børge Houmann. Ud fra en sammenlignende analyse af Nexøs *Erindringer*, hans publicerede rejsebreve, en upubliceret rejseroman med motiver fra denne rejse samt hans regnskabsbog kunne Houmann sandsynliggøre, at de ændrede planer skyldtes det søde gensyn med en ung, rødhåret amerikanerinde. En gift og velhavende kvinde. Fra Génova eller sandsynligvis allerede fra Venedig slog Nexø følge med en mrs. Julie eller Julia Peck Hadavag,

som han havde lært at kende tidligere på rejsen. Og hun forstrakte ham med et meget betydeligt beløb – 500,98 kroner – inden hun, vistnok i april 1896, valgte at rejse hjem til sin mand i Massachusetts, USA.¹⁹

I *Vej's Ende* giver Nexø denne pikante skildring af hans forhold til mr. og mrs. Williams, som han benævner dem her:

De hyldede en underlig mystisk Religion med Sjælevandring i, og den unge Frue hævdede, at de hade et vist Krav paa mig, idet *hun* i al Fald hade truffet mig løseligt i en foregaaende Tilværelse og da faaet Løfte om at lære mig nærmere at kende paa det næste Trin af Fuldkommengørelsens Stige. Hun hade været Kat dengang, og jeg en lille Sangfugl, der sad paa en Gren uden for Rækkevidde.²⁰

Foreløbig har det ikke været muligt at identificere hende nærmere.²¹

Farvel til Bjørnson

Det var uden tvivl oprigtigt ment, da Martin havde skrevet til Holger Begtrup, at rejsebrevene skulle udformes i højskolens ånd. Han kunne ikke dengang forudse, at indtryk og erfaringer fra selve rejsen snart skulle tvinge ham ud over det højskoleunivers, han i flere trykte og utrykte digte havde hyldet som ubegrænset vidt og højt.

Hans livsappetit og åbenhed over for oplevelser af enhver art nødvendiggjorde imidlertid ret snart en vis udvælgelse af, hvad han som dannelsesrejsende og højskoleskribent kunne meddele bladene og vennerne hjemme i Askov, og hvad han på egne vegne

kunne betro Jakob Hansen og råmanuskriptet til den nævnte, senere færdiggjorte rejseroman. Ikke sådan at forstå, at rejsebrevene virker selvcensurerede – langt fra. Brevene var i høj grad præget af deres forfatters temperament og skarpe iagttagelses-evne. Men det må alligevel have forekommet ham vanskeligt at interessere nogen grundtvigsk redaktør af en dansk provinsavis for selv den livligste, letteste, sundeste og mest sympatetiske skildring, ”som jo Højskolen betinger det”, af for eksempel et besøg på et romersk bordel.²² For slet ikke at tale om et erotisk forhold til en gift kvinde. Bedre at gemme visse oplevelser til anden og senere brug. I Italien erfarede han, at man ”ikke straks”²³ skulle benytte alt, hvad man så, litterært; man skulle også samle til bunke for at lade det erfarede modne.

Umiddelbart inden rejsens begyndelse havde han i højstemt patos givet udtryk for sin indforståethed med grundtvigianismens og højskolens nationale og kristelige værdier. Og den grundtvigske religiøsitet var en upietistisk, sanselig religiøsitet, en sammenhængsskabende ånd. I datidens grundtvigske miljøer omfattede sanseligheden – i hvert fald den del af den, som man på grundtvigianismens flagskib, Askov udvidede Højskole, behandlede i Poul la Cours timer om menneskelegemet – imidlertid slet ikke det erotiske, endsige seksualiteten. Her var det ikke Grundtvig, men Bjørnson og ’handskemoralen’, der var forbilledet. På dette punkt levede grundtvigianerne ikke op til Grundtvig selv; han havde hævdet, at ’kød er ej til synden rod’, og havde på ingen måde, heller ikke i sit privatliv, fornægtet sammenhængen mellem eros og agape.

Den unge Martin Andersen havde nødtigt ville binde sig, og han havde været en tro elev af Bjørn-

son. Nu blev hans første Spaniensrejse hovedsageligt finansieret af en kvinde, der frigjorde ham erotisk, og som han sandsynligvis levede sammen med i hen ved ni måneder.

Men medens planerne om at gøre Martin til højskolelærer på Mors forsvandt ud i det blå, lagde han selv sine højskoleplaner op i det højeste niveau. Nu ville han være *forstander* – på en *udvidet* højskole, som han selv skulle grundlægge. Den plan luftede han i hvert fald over for fru Molbech, som svarede:

Naa saa Du vil have mig til Bedstemor paa din egen udvidede [...]. Men maaske kan Du stampe nogle Penge frem af Jorden, som Du kan bygge Højskole for, for nu er jeg fallit. Jeg har imidlertid det bedste Haab om at kunne puge Penge sammen endnu. Og med hver Gang Du ser noget smukt og lærerigt og tilegner dig det, føjer Du jo en Stav til Din Højskole. I Tankerne er jeg med Dig paa dine Udflugter og glæder mig over hvad Du ser og bliver varm for.²⁴

Hun har næppe haft fantasi til at forestille sig, hvad det var for smukt og lærerigt, han navnlig glædede sig over og løb varm for. Og hvis hun havde det, var hun taktfuld nok til at lade som ingenting.

Nexøs højtsvævende højskoleplaner må forstås som et udslag af overstadigt livsmod og kåd selvbevidsthed under forelskelsen i mrs. Hadavag.

Gibraltar, Marokko og Spanien

Der går næsten tre måneder mellem det sidste rejsebrev fra Italien og det første fra sørejsen mod Spanien.²⁵ Alle de følgende er færdigskrevet og sendt fra Granada i Spaniens sydligste provins, Andalucia.

Nexø fik set sig om og rejste via Algeciras og den berømte tyrefægterby Ronda med en afstikker til Jerez de la Frontera, muligvis også til Cádiz ikke langt derfra. I Granada tog han fast ophold fra slutningen af september 1895 til april 1896. Han logerede hos et ældre par, señora Pepa Rodriguez og hendes kæreste don Pedro Rebolla, som var opsynsmand på det gamle mauriske palads Alhambra. Navnet Pepa (som Nexø fejlagtigt staver Beppa) er et diminutiv af Jesefa. Adressen var Calle Aguirre 1, en kort smøge eller smal sidegade til det gamle hovedstrøg Calle Elvira i byens centrum, neden for den mauriske middelalderbydel Albaicín.²⁶

Han havde dog ikke ligget på den lade side i juli, august og begyndelsen af september 1895, men flittigt taget notater under sejladsen fra Genova til Gibraltar, fra et kortere ophold dér og fra en lille måneds ophold i Tanja i Marokko. Hvorfor han ikke skrev rejsebrevene færdige og sendte dem til redaktør Smidt med det samme, vides ikke. Måske har han ikke stolet på det marokkanske postvæsen, måske har det økonomiske incitament til at overholde en deadline fortonet sig under samværet med den velhavende mrs. Hadavag.

Reportagerne bliver mere dybdeborende. I en serie på tre artikler giver han læserne indsigt fra gadeplan i spansk uden- og indenrigspolitik under Cubas uafhængighedskrig, som var udbrudt i 1895.²⁷ Cuba var Spaniens sidste amerikanske koloni, og landet kæmpede indædt for at beholde den; krigsskatterne forbitrede tilværelsen for de fattige, det vil sige de fleste, yderligere. Om spaniernes politiske modenhed mente Nexø generelt: ”Det spanske Folk er lutter Almue og mangler derfor det sunde Element, som en flittig Middelklasse med et nogenlunde sikkert

Udkomme giver.”²⁸ Her taler en borgerlig observatør. Der skulle gå endnu seks år, før Nexø fik øje på et politisk potentiale i den spanske almue.

En anden serie fik titlen ”Hverdagsliv i Spanien” I-IV og demonstrerer den unge Nexøs skarpe iagttagelsesevne og psykologiske interesse. Også andre artikler behandler hverdagen: ”Morgentur”, ”Zigenerne”, ”Helgener”. Men også festdagen: ”Tyrefægtninger” I-II.

Et nyt tidsskrift var kommet til som aftager: ugebladet *Illustreret Tidende*. Om det er Nexø selv eller redaktør Smidt, der gjorde *Illustreret Tidende* interesseret, vides ikke, men at udkomme i dette landsdækkende blad var prestigefyldt, og forbindelsen skulle vise sig at være vigtig. Siden sin grundlæggelse 1859 havde bladet tiltrukket en lang række skribenter og digtere, herunder det moderne genembruds mænd fra Georg Brandes til Herman Bang. Bladet havde tradition for store reportager og underholdende litteratur fra hele verden. 1892-1899 redigeredes det af den konservative redaktør og forfatter Einar Christiansen, som senere blev kunstnerisk leder af Det Kongelige Teater.

Nexøs første bidrag var en skildring af kolonikrigen mod Cuba set fra spansk øjenhøjde i stil med artiklerne i *Bornholms Tidende* og de andre venstreblade.²⁹ I de næste tre år frem til 1899 trykte bladet ikke blot flere af hans reportager fra Spanien, men også digte og fortællinger. Det var her, han debuterede som novellist med to fortællinger, som i noget omarbejdet form skulle komme til at indgå i hans debutbog, *Skygger*: ”Pan a Ocho (En Kvinde-revolution)” og ”La Concha (Skitse fra Andalusien)”.³⁰

